

2BLACKDOT..

“Esasen konu hep 2 nokta arasındadır”

Haftalık Politik ve Jeopolitik Gelişmeler

31 Ağustos 2026 – Sayı 124

Bu hizmet size **2blackdot** ve **Tema Grup** tarafından ücretsiz verilmektedir. **Bu yazılanlar yatırım tavsiyesi değildir.**

Hazırlayan: Hakan Çalışkantürk

2twoblackdots@gmail.com

<https://www.2blackdots.com>

*** Yasal Uyarı:*** Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; a racı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, yatırım ve kalkınma bankaları ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde ve yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel olarak sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu yorum ve tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihinize uygun olmayabilir. Bu nedenle sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Gerek bu yayındaki gerekse bu yayında kullanılan kaynaklardaki hata ve eksikliklerden ve bu yayındaki bilgilerin kullanılması sonucundaki yatırımcıların ve/veya ilgili kişilerin uğrayabilecekleri doğrudan ve/veya dolaylı zararlardan, kar yoksunluğundan, manevi zararlardan ve her ne şekilde olursa olsun üçüncü kişilerin uğrayabileceği her türlü zarardan dolayı **2blackdot** ve **Hakan Çalışkantürk** sorumlu tutulamaz.

HAFTANIN EKSENİ

ABD-İRAN: YAPTIRIMLARDA YENİ VE SİSTEMİK AŞAMA

24 Ağustos'ta başlatılan 'Operation Economic Outcast', 28 Ağustos'taki takip tedbirleriyle genişledi. Yeni paket; İran'la bağlantılı finans, teknoloji, altın, havacılık, deniz taşımacılığı ve dijital varlık ağlarını hedeflerken üçüncü ülke ve şirketlere yönelik ikincil yaptırım baskısını artırıyor.

01 | YENİ PAKETİN KAPSAMI

- Yaklaşık 60 kişi, kuruluş ve gemi yaptırım listesinde

- E.O. 13902'ye yeni sektörler eklendi

- Bazı genel lisanslar askıya alındı

- BAE'de Bank Melli bağlantılı kanallar hedefte

02 | EN KRİTİK KIRILMA

ÜÇÜNCÜ ÜLKELERE BASKI

Washington, ülkelere belirlenen İran bağlantılı faaliyetleri sonlandırmalarını istiyor; uyumsuz aktörleri ABD finansal sisteminden çıkarma tehdidi, yaptırımları ülke sınırlarının ötesine taşıyor.

Risk: egemenlik • yargı yetkisi • ticari bağımsızlık

03 | HUKUKİ DÜĞÜM

- ABD tedbirleri BM yaptırımı değil; ulusal Executive Order'lara dayanıyor.
- 2018 ICJ geçici tedbirleri; ilaç, gıda, tarım ve sivil havacılık işlemlerinin korunmasını öngörüyor.
- 2025 'snapback' rejiminin geçerliliği İran-Rusya-Çin ile Birleşik Krallık-Fransa arasında ihtilaflı.
- Karşı önlem savunması; gereklilik, orantılılık ve geçicilik testlerine bağlı.

04 | FİNANSAL BASKININ 5 ARACI

1

Doların silahlandırılması

2

SWIFT erişiminin kesilmesi

3

OFAC / SDN listeleri

4

İkincil yaptırımlar

5

De-bankacılık ve aşırı uyum

05 | İNSANİ VE EKONOMİK ETKİ

Gıda, ilaç, sağlık hizmetleri ve ödeme kanallarındaki fiili daralma sivil nüfusu doğrudan etkiliyor. Finans kuruluşlarının aşırı uyumu, kâğıt üzerindeki insani istisnaları işlevsizleştirerek tedarik zinciri ve temel hak risklerini büyütüyor.

Ana tartışma: yaptırım mı, kolektif cezalandırma mı?

06 | ÜÇÜNCÜ ÜLKELERİN SEÇENEKLERİ

- Engelleme mevzuatı

- Alternatif ticaret ve ödeme mekanizmaları

- Hukuka aykırı tedbirleri tanımama / uygulamama

- İnsani işlemler için etkin koruma ve denetim

Her karşı tedbir de orantılı olmalı ve yeni insani zarar üretmemeli.

07 | YÖNETİCİ İÇİN RİSK HARİTASI

Uyum Riski
ÇOK YÜKSEK

Ödeme / Bankacılık
ÇOK YÜKSEK

Tedarik Zinciri
YÜKSEK

Hukuki Belirsizlik
YÜKSEK

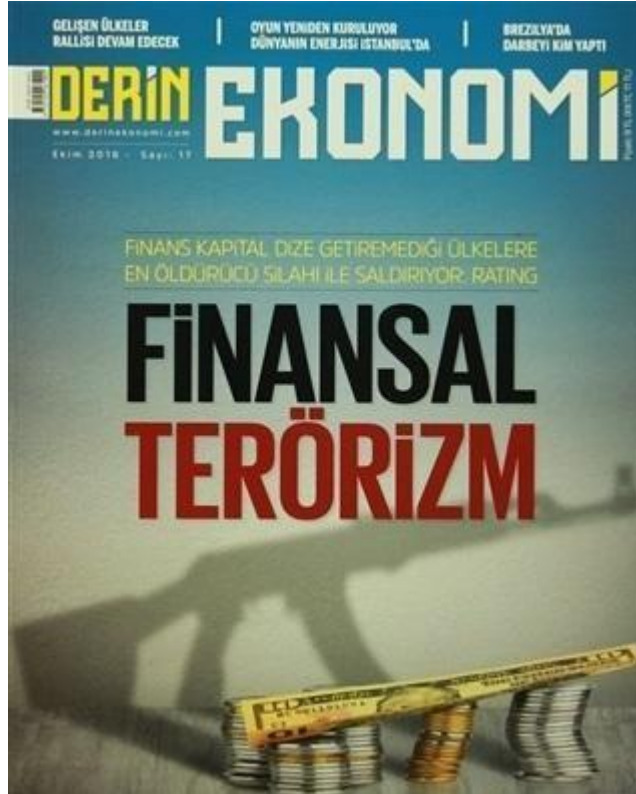
STRATEJİK BAKIŞ

Bu paket yalnızca İran'a yönelik yeni bir yaptırım turu değil; dolar, ödeme altyapısı ve pazar erişimi üzerinden üçüncü tarafların davranışını şekillendiren sistemik bir güç projeksiyonudur. Kurumlar, ABD bağlantısı sınırlı işlemlerde dahi ikincil yaptırım ve aşırı uyum riskini senaryo bazında izlemeli; insani istisnaların pratikte çalışıp çalışmadığını ayrıca test etmelidir.

Odak: hukukî bağ • gerçek yararlanıcı • ödeme zinciri • sektör maruziyeti • insani istisna

ABD’NİN İRAN’A YÖNELİK YENİ YAPTIRIM OPERASYONU:
“Ekonomik - Finansal Terörizm ve ABD’nin Uluslararası Sorumluluğu”

Giriş

İran Dışişleri Bakanlığı’nın ABD’nin 24 Ağustos 2026’da başlattığı “Operation Economic Outcast” adlı yeni yaptırım kampanyasına karşı 28 Ağustos 2026 tarihli açıklaması önemlidir. ABD Hazine Bakanlığı bu kampanyayla İran’a ilişkin ikincil yaptırım riskini genişletmiş; dijital varlıklar, teknoloji, altın, havacılık ve deniz taşımacılığı sektörlerini Executive Order 13902 kapsamına eklemiş; yaklaşık 60 kişi, kuruluş ve gemiyi yaptırım listesine almış; bazı genel lisansları askıya almış ve üçüncü ülkelere, belirlenen İran bağlantılı faaliyetleri sona erdirmeleri için süre verileceğini açıkça ilan etmiştir. ABD ayrıca 28 Ağustos’ta, İran’ın BAE bankacılık kanallarına erişimini hedefleyen yeni işlemlerle saldırıyı sürdürmüştür.

Bu raporda esas alınan ABD yaptırımları

Tarih / tedbir	Başlıca içerik	Bu rapordaki önemi
24 Ağustos 2026 – Operation Economic Outcast	Dijital varlıklar, teknoloji, altın, havacılık ve deniz taşımacılığı E.O. 13902 kapsamındaki yeni sektörler olarak belirlendi; yaklaşık 60 kişi/kuruluş/gemi hedeflendi; belirli genel lisanslar askıya alındı; üçüncü devletler ve yabancı kişiler bakımından ikincil yaptırım riski genişletildi.	İran'ın 28 Ağustos açıklamasının esas muhatabı ve hukuki analizinde merkezindeki paket.
24 Ağustos 2026 Üçüncü ülkelere yönelik baskı mekanizması	Treasury, State ve diğer ABD birimlerinin devletlerle teması geçeceğini, her ülkeye belirlenen İran faaliyetlerini sonlandırması için zaman çizelgesi verileceğini; yaptırımdan kaçınmayı kolaylaştıranların ABD finansal sisteminden çıkarılabileceğini bildirdi.	Müdahale etmeme, egemenlik, ikincil yaptırım ve üçüncü devlet sorumluluğu tartışmasının en güçlü olgusal unsuru.
28 Ağustos 2026 – takip yaptırımları	ABD, Operation Economic Outcast çerçevesinde Bank Melli bağlantılı BAE bankacılık erişimini ve başka finansal kanalları hedefleyen ek tedbirler duyurdu.	24 Ağustos kampanyasının tek seferlik değil, süreklilik gösteren bir program olduğunu ortaya koyuyor.

24 Ağustos kararları E.O. 13902'nin yanı sıra nükleer ve füze yayılmasını hedefleyen E.O. 13382, siber faaliyetlere ilişkin E.O. 13694 ve terörle mücadele yetkisi E.O. 13224 gibi çeşitli ABD iç hukuku dayanaklarına bağlanmıştır. ABD'nin kendi açıklamasına göre hedefler arasında nükleer ve füze teknolojisi tedarik ağları, siber operasyonlar, petrol gelirleri, IRGC bağlantılı finansman ve üçüncü ülkelerdeki kolaylaştırıcı ağlar bulunmaktadır. **Bunlar ABD'nin tedbirler için ileri sürdüğü güvenlik gerekçeleridir; uluslararası hukuktaki meşruiyet sorunu ise bu iç hukuk yetkilerinden bağımsız olarak değerlendirilmelidir. Operation Economic Outcast'ın 24 Ağustos tedbirleri bu ihtilaftan ayrı, ABD'nin kendi Executive Order'larına dayanan otonom tedbirlerdir.**

İran Dışişleri Bakanlığı, ABD tarafından uygulanan tek taraflı ekonomik tedbirlerin Birleşmiş Milletler Şartı'nın egemen eşitlik ilkesini ihlal ettiğini öne sürerek, bu yaptırımların temel insan hakları ve uluslararası insancıl hukuk normlarıyla bağdaşmadığını savunmaktadır. İran açıklamasının hukuken en iddialı kısmı üç basamaklıdır:

- ABD yaptırımlarının BM Şartı, uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları hukukunu ihlal ederek “tamamen hukuka aykırı” olduğu;
- Bütün devletlerin bunları uygulamaktan kaçınmak zorunda bulunduğu;
- Ayrıca bütün devletlerin bu hukuka aykırı önlemlerin doğurduğu “durum veya sonuçları” tanımama ya da onaylamama yükümlülüğü taşıdığı; İran ayrıca yaptırımların uygulanmasına katılmanın ABD'nin hukuka aykırı iradesine yardım niteliği taşıyacağını ve 3 Ekim 2018 tarihli ICJ geçici tedbir kararının ihlalinin devam ettiğini savunmaktadır.¹

¹ Uyuşmazlık, ABD'nin 8 Mayıs 2018'de JCPOA'dan çekilmesinin ardından İran'a yönelik yaptırımları yeniden yürürlüğe koyması üzerine doğdu. İran, bu yaptırımların 1955 tarihli İran-ABD Dostluk Antlaşması kapsamındaki haklarını ihlal ettiğini ileri sürerek 16 Temmuz 2018'de UAD'ye başvurdu ve esas hakkında karar verinceye kadar geçici tedbir istedi. Divan, bu aşamada 1955 Antlaşması'nın XXI/2. maddesine dayanarak prima facie (mahkemenin uyuşmazlığın esasına henüz kesin olarak girmeden önce, ilk bakışta ve geçici olarak kendisini yetkili saymaya yetecek bir hukuki dayanak bulunduğunu kabul etmesi) yetkili olduğuna hükmetti. Divan oybirliğiyle üç temel geçici tedbire karar verdi:

1. ABD, 8 Mayıs 2018'de açıklanan yaptırımlardan kaynaklanan ve İran'a şu malların serbestçe ihraç edilmesini engelleyen kısıtlamaları kaldıracaktır:
 - İlaç ve tıbbi cihazlar,
 - Gıda maddeleri ve tarım ürünleri,
 - Sivil havacılık güvenliği için gerekli yedek parçalar, ekipman ve ilgili bakım/onarım hizmetleri.
2. ABD, bu mallar bakımından gerekli lisans ve izinlerin verilmesini ve bunlara ilişkin ödeme ve para transferlerinin kısıtlanmamasını sağlayacaktır.
3. Hem İran hem ABD, uyuşmazlığı ağırlaştırabilecek, genişletebilecek veya çözümünü güçleştirebilecek davranışlardan kaçınacaktır.

Diğer taraftan BM Şartı'nın temel başlangıç noktaları egemen eşitlik, kuvvet kullanma yasağı ve devletlerin iç yetki alanına saygıdır. Madde 2(4)'ün çekirdeği silahlı kuvvet olarak görülse de; ekonomik baskı müdahale etmeme, egemenlik, antlaşma yükümlülükleri ve ilgili insan hakları normları üzerinden incelenmelidir.

Yaptırımlar İran'ın egemen karar alanını değiştirmeye yönelik yeterli yoğunlukta bir zorlama oluşturmakta ve müdahale etmeme ilkesini; uluslararası antlaşmadaki ticaret veya malvarlığı güvencelerini ihlal etmesi nedeniyle antlaşma hukuku; temel insani ihtiyaçlara erişimi ağır biçimde etkilemesi nedeniyle insan hakları hukuku bakımından sonuçları mevcuttur.

BM Genel Kurulu'nun **2625 sayılı Dostane İlişkiler Bildirgesi**, devletlerin başka devletin egemen haklarını kendisine tabi kılmak veya avantaj elde etmek üzere ekonomik ve siyasi zorlayıcı önlemlere başvurmaması gerektiğini ifade eder. **36/103 sayılı 1981 Bildirgesi de ekonomik yardım programlarının veya ekonomik baskının başka devlete siyasi baskı aracı olarak kullanılmamasını daha geniş ifadelerle ele alır.** Ancak Genel Kurul kararları, Güvenlik Konseyi'nin bağlayıcı Chapter VII kararları gibi kendiliğinden bağlayıcı değilse de 2625'in pek çok ilkesi teamül hukukunun önemli kanıtı sayılmaktadır.

Nitekim, İran'ın 2018 ICJ geçici tedbir kararı argümanı somut bir hukuki dayanağa sahiptir. ICJ 3 Ekim 2018'de ABD'nin 8 Mayıs 2018'de ilan edilen tedbirlerden kaynaklanan engelleri; ilaç ve tıbbi cihazlar, gıda ve tarım ürünleri ile sivil havacılığın güvenliği için gerekli parça, ekipman ve hizmetler bakımından kaldırmasını istemiştir. Geçici tedbir kararları bağlayıcıdır. 2026'daki her yeni petrol, altın, teknoloji, kripto varlık veya deniz taşımacılığı yaptırımı yeni bir yaptırım olması nedeniyle 2018 emrini ihlal etmektedir. İran'ın yeni tedbirle 2018 emrinin koruduğu işlem kategorileri ve ödeme kanalları arasında somut bağ kurmaktadır. Zira mahkeme 2021'de ABD'nin önemli ön itirazlarını reddederek davayı esasa taşımıştır.

IRAN REJECTS NEW US SANCTIONS THREAT, CALLS MOVE 'DESPERATE'

Iran has rejected the threat of new US sanctions, calling Washington's planned measures a sign of desperation. The US prepares to announce what it calls the "toughest sanctions in history".

DIGITAL DESK | AUGUST 24, 2026

IRAN CHALLENGES US PRESSURE

- Araghi says US is repeating failed strategies.
- Calls for respectful negotiations based on justice and honour.
- Insists Iran will not bow to sanctions, blockades or military pressure.

HORMUZ SHIPPING DISRUPTED

- Iran restricts unauthorised tanker traffic in the Strait of Hormuz.
- Shipping activity nearly at a standstill, pushing up global oil prices.
- China bought over 80% of Iran's shipped oil in 2025 (Kpler data).

PAKISTAN STEPS INTO MEDIATION

- Pakistan Army chief, Field Marshal Asim Munir, to visit Tehran on August 24.
- Visit aims to promote regional peace and security.
- Recent developments, including US sanctions threat, to be discussed.

TEHRAN SEEKS REGIONAL SUPPORT

- Parliament Speaker Qalibaf says Iran received messages on new regional security and economic cooperation.
- Calls for an independent regional security framework.
- Accuses Washington of putting its regional allies at risk.

DIplomacy REMAINS POSSIBLE

- President Pezeshkian calls for diplomatic solution.
- Trump says Iran wants a deal but won't accept "the right terms".
- Both sides remain far apart despite mediation efforts.

GLOBAL IMPACT IN FOCUS

- New sanctions and Hormuz disruption could further impact global energy markets.
- Key for India and major importers: crude prices, freight costs and inflation.
- Next steps: US sanctions announcement and Asim Munir's Tehran visit.
- Will escalation deepen, or will it open a path to diplomacy?

THE BIG PICTURE

Iran rejects US sanctions as 'desperate' while Washington prepares toughest-ever measures. Hormuz disruption, Pakistan mediation and regional dynamics add to rising tensions.

NOTE: This report reflects developments available as of August 24, 2026. US sanctions details were still awaiting the scheduled announcement.

TENSIONS HIGH, DIPLOMACY ALIVE

THE WORLD WATCHES WHAT HAPPENS NEXT.

2026 itibarıyla İran'a ilişkin ABD'nin otonom yaptırımları ile BM Güvenlik Konseyi rejiminin birbirine karıştırılmaması kritik önemdedir. Güvenlik Konseyi'nin 2025 faaliyet kaydı, 27 Eylül 2025'te 1696, 1737, 1747, 1803, 1835 ve 1929 sayılı kararların hükümlerinin 2231'deki "snapback" mekanizması² uyarınca yeniden uygulandığını kaydetmektedir. Bunun hukuki geçerliliği İran, Rusya ve Çin tarafından açıkça reddedilmekte; Birleşik Krallık ve Fransa ise 2026 Konsey toplantılarında yeniden yürürlüğün bağlayıcı olduğunu savunmaktadır. Bu tartışma çözülmemiş olsa da 24 Ağustos 2026 tarihli Operation Economic Outcast, kendi hukuki kaynağı bakımından ABD Executive Order'larına dayanan otonom bir ABD rejimidir; BM yaptırımı olması nedeniyle otomatik meşruiyet kazanmaz.

İran Dışişleri Bakanlığı, ABD tarafından uygulanan tek taraflı ekonomik yaptırımları BM Şartı'na, uluslararası insancıl hukuka ve temel insan haklarına aykırı bularak bu önlemlerin uluslararası sorumluluk doğuran yasa dışı fiiller olduğunu ileri sürmektedir (Halis, 2024). Dolayısıyla yaptırım; bir antlaşmayı, uluslararası yargı kararını, yargı yetkisinin sınırlarını, müdahale etmeme ilkesini, uygulanabilir insan hakları veya IHL yükümlülüklerini ihlal ediyorsa devlet sorumluluğunu doğuracağı şüphesizdir.

U.S. GOES ALL IN ON IRAN!
NEW WAVE OF SANCTIONS ANNOUNCED

The U.S. launches "Operation Economic Outcast" to cut Iran's revenue, block funding networks and increase global pressure.

WHAT'S NEW?

- GOLD TRADE**: Targets Iranian gold & precious metals networks
- TECHNOLOGY**: Targets suppliers of tech used in Iran's military & surveillance
- DIGITAL ASSETS**: Targets crypto exchanges, wallets & related entities
- AVIATION**: Targets aviation entities & services supporting Iran
- SHIPPING**: Targets tankers, operators & shipping networks

~60 ENTITIES & VESSELS TARGETED | **SECONDARY SANCTIONS RISK FOR THOSE WHO ENABLE IRAN**

WHAT IT MEANS FOR THE FUTURE

- May tighten Iran's oil flows over the medium term.
- Secondary sanctions risk is the biggest trigger to watch.
- Markets remain cautious and are watching closely.

TEU | News se aage, Economy ka asar samjhiye.

SCOTT BESENT
U.S. TREASURY SECRETARY

"ECONOMIC D-DAY" BEGINS FOR IRAN

U.S. TO LAUNCH "SINGLE GREATEST FINANCIAL OFFENSIVE EVER" AGAINST AN ADVERSARY

MORE DETAILS COMING TODAY

- ALMOST ALL U.S. TRADE**
- IRANIAN GOVERNMENT ASSETS**
- FOREIGN AID**
- ARMS SALES**

Food, medicine and medical devices are among the few things that can still be sold to Iran.

47 YEARS OF SANCTIONS. YOU'D THINK 47 YEARS WOULD'VE COVERED EVERYTHING BY NOW. APPARENTLY NOT.

İran açıklaması ICESCR m. 1(2)'ye dayanmaktadır ancak ABD Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ni imzalamış fakat onaylamamıştır. Buna karşılık ABD, aynı self-determinasyon hükmünü içeren ICCPR'in³ tarafıdır. Ekonomik yaptırımların sağlık, gıda ve ilaç erişimindeki insani etkileri BM insan hakları mekanizmaları tarafından ciddi biçimde belgelenmiştir.

İran'ın en güçlü argümanı, ABD'nin üçüncü ülkelere dönük ikincil yaptırım mimarisinin hukuki niteliğine ilişkindir. 24 Ağustos paketinde Washington yalnızca ABD kişilerini düzenlemekle kalmamakta, "her ülkeye" belirli İran bağlantılı faaliyetleri kapatması için zaman verileceğini ve İran adına yaptırımdan kaçınmayı kolaylaştıranların ABD finansal sisteminden çıkarılabileceğini bildirmektedir. Bu tür önlemlerin bir bölümü ABD pazarına veya dolar sistemine

² BM Güvenlik Konseyi'nin 2231 (2015) sayılı kararındaki "snapback" mekanizması, İran'ın JCPOA (Kapsamlı Ortak Eylem Planı) kapsamındaki yükümlülüklerini "önemli ölçüde yerine getirmede" (significant non-performance) ileri sürülürse, 2015'te kaldırılmış olan eski BM yaptırımlarının otomatik biçimde yeniden yürürlüğe dönmelerini sağlayan özel bir mekanizmadır.

³ ICCPR, İngilizce International Covenant on Civil and Political Rights ifadesinin kısaltmasıdır. Türkçesi Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966'da kabul edilmiş, 23 Mart 1976'da yürürlüğe girmiştir. İnsan hakları hukukunun temel sözleşmelerinden biridir. Başlıca koruduğu haklar arasında yaşam hakkı, işkence yasağı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, adil yargılanma hakkı, özel hayatın korunması, düşünce-vicdan-din özgürlüğü, ifade özgürlüğü, toplantı ve örgütlenme özgürlüğü ile siyasal katılım hakları bulunur.

erişim koşulu olarak tasarlandığından kuvvetli bir ölkesellik bağlantısına sahip olabilir; buna karşılık tamamen yabancı kişiler arasındaki, ABD'yle yeterli bağlantısı bulunmayan işlemleri düzenlemeye veya cezalandırmaya yönelik biçimleri egemenlik bakımından tartışmalıdır.

Bu iddialar, söz konusu tedbirlerin devletin sorumluluğuna dair uluslararası teamül kurallarını ihlal ettiği ve özellikle ekonomik hakların kullanımını engelleyerek yaşam hakkı gibi temel insan hakları üzerinde yıkıcı etkiler yarattığı argümanına dayanmaktadır (Akpınarlı, 2022; Maghami, 2021). Bu çerçevede, yaptırımların uluslararası sorumluluk hukuku bağlamındaki meşruluğu; devletlerin karşı tedbir alma yetkilerinin sınırları, usuli yükümlülükler ve insani muafiyetlerin pratikteki işlevselliği üzerinden kapsamlı bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır (Razavi & Zeynodini, 2019; Şimşek, 2021).

İnceleme süreci, yaptırımların hedeflenen devlet üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerinin yanı sıra, bu önlemlerin üçüncü devletler ve onların ulusal şirketleri üzerindeki tartışmalı sınır aşan sonuçlarını da içine alacak şekilde genişletilmelidir (Marquez, 2024; Tzanakopoulos, 2019). Yaptırımların devletlerin egemen dış politika tercihlerine müdahalesini ve üçüncü taraflar üzerindeki zorlayıcı etkilerini uluslararası ekonomi hukuku prensipleri çerçevesinde sorgulanmalıdır (Kandil, 2023; Schmidt, 2022).

Sonuç olarak; söz konusu fiillerin hukuka aykırılığının tespiti, yaptırımların BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilmiş meşru tedbirlerden ayrıştırılarak, uluslararası hukukta devletin egemenliği ve müdahale etmeme ilkeleriyle olan çatışması üzerinden yapılmalıdır (Akbar, 2026). Bu bağlamda, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin yürüttüğü incelemeler, tek taraflı yaptırımların sivil haklar üzerindeki doğrudan etkilerini ortaya koyarak, bu tür tedbirlerin mevcut uluslararası insan hakları mekanizmalarıyla olan uyumsuzluğunu belirginleştirmektedir (Jia, 2024). Bu noktada temel sorumluluk rejimi, yaptırım uygulayan devletin yalnızca kendi egemenliğini değil, aynı zamanda diğer devletlerin iç işlerine karışmama ve dış ekonomik faaliyetlerine müdahale etmeme yönündeki uluslararası yükümlülüklerini de ihlal ettiğini göstermektedir (Akbar, 2026; Jafarian, 2021). ABD'nin uyguladığı ikincil yaptırımların ve bunların neden olduğu aşırı uyum (over-compliance) mekanizmalarının, ekonomik zorlama yoluyla üçüncü taraf devletlerin egemenlik alanına müdahale teşkil edip etmediğini uluslararası sorumluluk hukuku perspektifinden irdelenmelidir (Douhan, 2023). Bu noktada, devletin uluslararası sorumluluğuna dair "hukuka aykırı fiil" kriterleri ışığında, yaptırımların birer karşı tedbir olarak meşruiyet kazanıp kazanmadığı ile bunların yarattığı "aşırı uyum" (over-compliance) olgusunun temel haklar üzerindeki etkisi detaylandırılmalıdır (Douhan, 2025).

Destekleyici Görüşler

Bu bağlamda literatür, tek taraflı yaptırımların BM Şartı'nın temel ilkeleri ve uluslararası insan hakları yükümlülükleri ile olan yapısal uyumsuzluğunu, devletlerin egemen eşitliğine yönelik bir tehdit olarak tanımlamaktadır (Ning, 2021). Ayrıca, modern uluslararası hukuk doktrinde devletlerin, diğer bir devletin haksız fiilini sona erdirmek amacıyla başvurduğu tek taraflı ekonomik tedbirlerin hukuka uygunluğu, orantılılık ve gereklilik ilkeleri çerçevesinde yoğun şekilde sorgulanmaktadır (Şimşek, 2021; Toparlak, 2024). Bu çerçevede, yaptırımların hedeflenen devletler üzerindeki sosyo-ekonomik yıkıcı etkileri ve temel haklardaki majör bozulmalar, söz konusu tedbirlerin orantısız birer araç olarak nitelendirilmesine yol açmaktadır (Çelik, 2022). Özellikle, devletlerin uluslararası hukuktaki yatay örgütlenme yapısı içerisinde, tek taraflı ekonomik zorlayıcı tedbirlerin erga omnes yükümlülükler üzerindeki olumsuz yansımaları, yaptırımların meşruiyetini zayıflatan temel bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Keskin, 2023).

Bu doğrultuda, yaptırımların uluslararası hukukta yeterince sistematik bir düzenlemeye tabi olmaması, bu önlemlerin hukuki dayanak ve sınırlarının oldukça heterojen bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır (Arsava, 2024). Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2001 tarihli devlet sorumluluğuna ilişkin maddeleri, "karşı önlem" kavramını haksız fiili sona erdirmek amacıyla başvurulmuş sınırlı bir yöntem olarak tanımlasa da, bu mekanizmanın ekonomik yaptırımların geniş kapsamlı etkilerini meşrulaştırmada yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir (Çalışkan, 2023). Buna ek olarak, tek taraflı ekonomik kısıtlamaların devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesiyle çatışması, bu tedbirlerin uluslararası teamül hukukundaki "dostane ilişkiler" ve "egemen eşitlik" prensiplerini aşındırdığı yönündeki akademik eleştirileri güçlendirmektedir (Касымалиева, 2024).

Öte yandan, yaptırımların hedeflenen devletin temel ekonomik ihtiyaçlarına doğrudan erişimini engelleyen yapısı, uluslararası insancıl hukukta korunan yaşam hakkı ve sağlık hizmetlerine ulaşım gibi temel haklarla doğrudan bir gerilim içindedir (Karaca, 2019).

Bu tür kısıtlayıcı önlemlerin, uluslararası hukukun bir parçası olan ve devletlerin uyması beklenen orantılılık ve gereklilik ilkelerinden ziyade, cezalandırıcı bir nitelik taşıdığı yönündeki doktrinel tartışmalar, yaptırımların meşruiyet zeminini daha da belirsizleştirmektedir (Schäffer, 2024).

Doktrindeki bu eğilim, tek taraflı yaptırımların birer meşru karşı tedbir mi yoksa uluslararası sorumluluk doğuran hukuka aykırı fiiller mi olduğu sorusunu, yaptırımların cezalandırıcı mahiyetinin uluslararası hukuk tarafından yeterince tanımlanmamış olması nedeniyle çıkmaza sokmaktadır (Dupont, 2025).

Nitekim, uygulamadaki bu belirsizlik, yaptırımların hedeflenen toplumlar üzerindeki sosyo-ekonomik yıkıcı etkilerini görmezden gelerek bunları yalnızca birer dış politika aracı olarak konumlandıran mevcut hukuk pratiği ile derin bir çelişki barındırmaktadır (Hofer, 2021). Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin de işaret ettiği üzere, tek taraflı ekonomik tedbirlerin gıda ve ilaç dağıtımı gibi insani süreçleri kesintiye uğratması, bu uygulamaların hem uluslararası hukukun genel ilkeleriyle çatıştığını hem de ciddi insan hakları ihlallerine yol açtığını kanıtlamaktadır (Rao, 2025; Schechla, 2021).

Temel Bulgular

Analiz sonuçları, ABD'nin İran'a yönelik uyguladığı ikincil yaptırımların, devletlerin uluslararası hukuktaki egemenlik yetkilerini ve yargı yetkilerini aşan, hukuki temeli bulunmayan bir "ekstraterritoryal" zorlama aracı olduğunu ortaya koymaktadır (Lee, 2020; Terry, 2022).

Bu yaptırımların geniş kapsamlı ikincil etkileri, üçüncü tarafları ABD'nin dış politika hedeflerine uyum sağlamaya zorlayarak, devletlerin kendi ekonomik tercihlerini belirleme konusundaki egemenlik haklarını doğrudan ihlal etmektedir (Halis, 2024).

Buna ek olarak, finansal kuruluşların "**aşırı uyum**" (**overcompliance**)⁴ sergileyerek temel insani ihtiyaçlara yönelik işlemleri bile durdurması, tedarik zincirlerinde ciddi aksamalara yol açarak yaptırımların hedeflenen devletin sivil nüfusu üzerindeki yıkıcı etkilerini derinleştirmektedir (Gonelli, 2025).

Bu durum, yaptırımların üçüncü devletler nezdinde yarattığı hukuki ve ticari belirsizlikleri artırarak, bu devletlerin uluslararası hukuktaki tarafsızlık ve bağımsız ticaret haklarını zedelemektedir (Grigoryan, 2025). Dolayısıyla, üçüncü devletlerin bu tür zorlayıcı tedbirleri tanımama veya uygulamama yönündeki hukuki beklentileri, devletlerin egemenliklerine yönelik dış müdahalelere karşı meşru bir tepki niteliği taşımaktadır (Echa, 2018). Uluslararası hukukta devletlerin, yaptırım uygulayan devletin hukuka aykırı fiillerine doğrudan veya dolaylı destek sağlamama yükümlülüğü, üçüncü tarafların yaptırım rejimlerini tanımama hususunda başvurabileceği hukuki bir dayanak sunmaktadır.

Ayrıca, yaptırımların insani maliyetleri göz önüne alındığında, devletlerin yaşam hakkı ve temel ihtiyaçlara erişim gibi erga omnes niteliğindeki yükümlülükleri, bu tür kısıtlayıcı önlemlerin uygulanmasına karşı hukuki bir direnç mekanizması oluşturmaktadır (Fajar & Sutrisno, 2025).

Bu bağlamda, üçüncü devletlerin ve Avrupa Birliği'nin, ABD'nin ikincil yaptırımlarının neden olduğu olumsuz etkileri sınırlandırmak amacıyla "engelleme mevzuatı" (blocking statutes) gibi mekanizmaları aktif olarak kullanması, uluslararası hukukta yargı yetkisinin sınırlarını aşan eylemlere karşı direnç geliştirilmesinin bir örneğini teşkil etmektedir. ABD'nin küresel finansal sistemdeki merkezi konumunu kullanarak üçüncü taraf aktörleri kendi yaptırım rejimine dahil etme çabası, uluslararası teamül hukukunda kabul gören yargı yetkisi prensipleriyle bağdaşmamaktadır (Terry, 2024). Bu tür bir yargısal aşırılık, uluslararası hukukta tanınan temel yargı yetkisi ilkelerine dayandırılmayacağı için meşru bir hukuki temelden yoksundur (Kerbrat, 2021; Terry, 2022).

Tartışma: Yaptırımların hukuki sınırlarına ilişkin doktrinel tartışmalar, özellikle ikincil yaptırımların bir hak ihlali (abuse of rights) teşkil edip etmediği noktasında yoğunlaşmaktadır; zira bu tedbirlerin keyfi veya orantısız bir biçimde uygulanması, devletlerin egemenlik alanına müdahale düzeyine ulaşabilmektedir (Andresen, 2024; Ruys & Ryngaert, 2020). Yaptırımların hukuki sınırlarına ilişkin doktrinel tartışmalar, özellikle ikincil yaptırımların hukuka uygun bir karşı önlem mi yoksa bağımsız bir hak ihlali mi oluşturduğu noktasında yoğunlaşmaktadır.

Bir görüş, bu tedbirlerin uluslararası hukuka aykırı bir fiile son verilmesini sağlama amacı taşıması ve gereklilik, orantılılık ile geçicilik koşullarını karşılaması hâlinde karşı önlem olarak meşru görülebileceğini savunmaktadır.

⁴ Aşırı uyum (overcompliance), bir yaptırım veya hukuki kısıtlamanın gerektirdiğinden daha geniş ve daha katı biçimde uygulanmasıdır. Özellikle ekonomik yaptırımlar bağlamında bankalar, şirketler veya diğer özel aktörler, hukuken yasaklanmamış işlemleri bile yaptırım riski, para cezası, itibar kaybı veya belirsizlik korkusuyla reddedebilir.

Buna karşılık, ikincil yaptırımların doğrudan ihlalin mağduru olmayan üçüncü devletleri ve onların kişi ve şirketlerini hedef alması, bu yaptırımların karşı önlem niteliğini zayıflatmakta ve üçüncü devletlerin egemenlik alanına müdahale oluşturduğu yönündeki görüşü güçlendirmektedir (Çalışkan, 2023; Dupont, 2025).

Nitekim, bu tedbirlerin keyfi veya orantısız biçimde uygulanması, üçüncü devletleri kendi dış politika ve ticaret tercihlerini değiştirmeye zorlayarak müdahale yasağını ve egemen eşitlik ilkesini ihlal edebilmektedir (Andresen, 2024; Ruys & Ryngaert, 2020). Ayrıca, yaptırımların gıda, ilaç ve sağlık hizmetlerine erişimi güçleştirilmesi hâlinde, hedef devletin sivil nüfusu bakımından insan hakları ve insancıl hukuk açısından ciddi sonuçlar doğurması mümkündür. Bu nedenle, yaptırımların hukuka uygunluğu yalnızca yaptırım uygulayan devletin ileri sürdüğü siyasi amaçlara göre değil, üçüncü devletlerin hak ve yükümlülükleri ile ortaya çıkan insani etkiler dikkate alınarak gereklilik, orantılılık ve ayırım gözetmeme ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Özellikle BM Şartı'nın 41. maddesi dışındaki tek taraflı zorlayıcı önlemlerin, devletlerin egemen eşitliğini koruma ve müdahale yasağına uyma yükümlülükleri ile çatıştığı göz önünde bulundurulmalıdır (Aaken, 2019).

Bununla birlikte, insani yardımın sürekliliğini temin etmek adına devletlerin, hedef devletin sivil nüfusunun temel haklarını koruma konusundaki "erga omnes" niteliğindeki yükümlülüklerine öncelik vermeleri, yaptırımların oluşturduğu hukuki boşluğu dengeleyici bir unsur teşkil etmektedir (Askari, 2023). Özellikle BM Şartı'nın 41. maddesi kapsamında alınanlar dışındaki tek taraflı zorlayıcı önlemlerin, devletlerin egemen eşitliğine saygı ve müdahale yasağına uyma yükümlülükleriyle çatışabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Aaken, 2019). Bununla birlikte, insani yardımın sürekliliğinin sağlanması bakımından devletlerin, hedef devletin sivil nüfusunun temel haklarını korumaya yönelik erga omnes nitelikteki yükümlülüklerine öncelik vermeleri, yaptırımların yol açtığı hukuki belirsizliği sınırlayıcı bir unsur oluşturabilir (Askari, 2023). Bu noktada, devletlerin insan haklarına yönelik temel sorumluluklarının, uluslararası yaptırım rejimlerinin uygulanmasından kaynaklanan hukuki meşruiyet tartışmalarında baskın gelmesi gerektiği doktrin tarafından sıkça vurgulanmaktadır (Cai et al., 2024).

Özellikle, BM Şartı'nın 41. maddesi kapsamında alınanlar dışındaki tek taraflı zorlayıcı önlemlerin, devletlerin egemen eşitliğine saygı gösterme ve müdahale yasağına uyma yükümlülükleriyle çatışabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Aaken, 2019). Bununla birlikte, insani yardımın sürekliliğinin sağlanabilmesi için devletlerin, hedef devletin sivil nüfusunun temel haklarını korumaya yönelik erga omnes nitelikteki yükümlülüklerine öncelik vermeleri önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, yaptırımların yol açtığı hukuki belirsizliği sınırlayıcı ve ortaya çıkabilecek insani zararları azaltıcı bir işlev görebilir (Askari, 2023). Dolayısıyla, uluslararası yaptırım rejimlerinin uygulanmasından kaynaklanan hukuki meşruiyet tartışmalarında, devletlerin insan haklarına ilişkin temel sorumlulukları belirleyici bir ölçüt olarak değerlendirilmelidir. Nitekim doktrinde, yaptırımların uygulanması sırasında insan haklarının korunmasına ilişkin yükümlülüklerin göz ardı edilmemesi gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Cai et al., 2024).

Ekonomik Terörizm Bağlantısı

ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarının hukuki değerlendirmesinde son yıllarda öne çıkan kavramsal çerçevelerden biri "ekonomik terörizm"dir. Ekonomik yaptırımların geleneksel savaş kullanımından ayrıışan, barışçıl bir ikame yöntem olduğu yönündeki yaygın kabul; "azami baskı" (maximum pressure) kampanyalarının fiili niteliğini ve etkisini gözden kaçırmamıza yol açmaktadır. Nitekim Moin, İran'a yönelik yaptırım programını bir vaka çalışması olarak ele aldığı çalışmada, sıradan vatandaşların refahını, geçim kaynaklarını ve yaşamını kasıtlı olarak tehdit eden bu tür yaptırımların, terörizme ilişkin birden fazla tanım altında terörizme — özellikle ekonomik terörizme — dönüşebileceğini ileri sürmektedir (Moin, 2024).

Bu yaklaşım, yaptırımları yalnızca "hedef devletin hukuka aykırı davranışını ekonomik faaliyetlerini sınırlayarak değiştirmeyi amaçlayan tedbirler" olarak tanımlayan (Şimşek, 2021) klasik çerçevenin ötesine geçerek, söz konusu tedbirleri sivil halkın zarar görmesi ve kolektif cezalandırma ekseninde yeniden kavramsallaştırmaktadır (Capasso, 2023).

Ekonomik terörizm kavramı, hukuki tanımı açıkça belirlenmemiş ve çok düzeyli bir olgudur: temel düzeyde hisse değerlerinde düşüş ve işletme iflasları biçiminde görünürken, üst düzeyde ekonomik engeller, gayri safi yurt içi hasılda ciddi düşüş, yaşam koşullarının bozulması ile ambargo ve ihracat-ithalat yasakları şeklinde tezahür etmektedir (Мирошніченко, 2021).

ABD'nin İran'a yönelik yaptırım mimarisi — 1979'daki İcra Kararı 12170'ten, 1995'teki İcra Kararı 12959'a ve 1996 tarihli İran-Libya Yaptırımları Yasası'ndan, 2018'de JCPOA'dan çekilme sonrası yeniden yürürlüğe konulan İran Yaptırımları Yasası'na uzanan süreç (Coletsou, 2023) — tam da bu üst düzey etkileri üreten bir bütünlük arz etmektedir. Kaldı ki ampirik çalışmalar, yaptırımların hedef ülkede çocuk ölüm oranlarını artırdığını, fiziksel bütünlük haklarını (gözetiminde kaybolma, yargısız infaz, işkence, siyasi hapis) zedelediğini ve hatta ulusötesi ve ulusal terörizmi güçlendirdiğini göstermektedir (Altmann & Giersch, 2021).

Bu bağlamda ekonomik terörizm kavramı, çalışmanın temel tartışma eksenini — ABD'nin tek taraflı yaptırımlarının devletin uluslararası sorumluluğunu doğurup doğurmadığını — normatif açıdan güçlendiren bir çerçeve sunmaktadır. "Yaptırım" adı altında yürütülen faaliyetlerin dayatma ve zorlamaya, ekonomi ve finans alanındaki güçten kaynaklanan tehdide dönüştüğü hâlde, bu sınırlamaların kapsam ve sınırının ne olacağı konusunda uluslararası hukukun sessiz kaldığı tespitinden hareketle (Akpınarlı, 2022), ekonomik terörizm nitelendirmesi; kasıtlı olarak sivil halka yöneltilen ekonomik zararın, uluslararası haksız fiilden doğan devlet sorumluluğu rejimi içinde değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Finansal Terörizm: Ekonomik Yaptırımların Finans Boyutunda Yeniden Kavramsallaştırılması

"Ekonomik terörizm" kavramı, ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarının hukuki değerlendirmesinde sivil halka yöneltilen kasıtlı ekonomik zararı ve kolektif cezalandırma eksenini görünür kılmaktadır. Ancak bu çerçevede "finansal terörizm" (financial terrorism) ayrı bir alt-kategori olarak öne çıkmaktadır; zira ABD'nin İran yaptırım mimarisi, ticaret ve emtia kanallarını aşarak doğrudan finans sisteminin — bankacılık altyapısı, uluslararası ödeme ağları ve rezerv para birimi — işlevselliğini hedef almaktadır.

ABD Hazinesi'nin eski ulusal güvenlik danışmanı Juan Zarate'nin Treasury's War başlıklı çalışmasına atıfta bulunan Capasso, son on yılda ABD'nin "erişim ve etkinlik bakımından benzeri görülmemiş yeni bir finansal harp" (new brand of financial warfare) yürüttüğünü ve bu "gizli savaşın" (hidden war) Amerikan ulusal güvenlik doktrininin merkezine yerleştiğini belirtmektedir (Capasso, 2023). Finansal güç projeksiyonu, topçu ateşi ya da füzeler gibi, nokta, alan ve sistem hedeflerine karşı hassas güdümlü vektörler aracılığıyla yürütülmekte; nokta hedefler belirli bir işlemi, alan hedefleri tedarik zinciri gibi gruplanmış finansal birimleri, sistem hedefleri ise likidite pazarlarını, endüstrileri, coğrafyaları veya hasım ekonominin bütününe kapsamaktadır (Katz, 2017). İran'a yönelik uygulanan yaptırımlar, bu üç düzeyin tümünü aynı anda işleten bir bütünlük arz etmektedir.

Finansal terörizmin kurumsal araçları

ABD'nin İran'a yönelik finansal terörizm stratejisi, birbirine geçmiş beş temel mekanizma üzerinden işlemektedir:

Birincisi, dolar silahı olarak bilinen rezerv para avantajının silahlandırılmasıdır. Frankel'in ifadesiyle ABD hükümetinin doların küresel hakimiyetini, ABD hukuk ve politikasının sınırötesine uzanan erimini genişletmek için kullanması "doların silahlandırılması" (weaponization of the dollar) olarak nitelenmektedir (Frankel, 2023). 2006 tarihli İran Özgürlük Destek Yasası ile büyük İran bankalarının kara listeye alınması ve ABD doları işlemlerinden men edilmesi, petrol ticaretinin dolar üzerinden yürütülmesi nedeniyle İran'ın petrol ticaretini doğrudan hedeflemiş; CISADA ile İran Merkez Bankası da dahil tüm İran bankalarına yönelik finansal kısıtlamalar genişletilmiş ve İran bankalarıyla işlem yapan diğer ülke bankalarının da ABD'nin ikincil yaptırımlarına konu olacağı ilan edilmiştir.

(Yalçinkaya & TUĞLU, 2021). Dolayısıyla yaptırım, devletlerüstü (extraterritorial) bir boyut kazanarak üçüncü taraf devletlerin ve özel bankaların ABD'nin izin verdiği alanın dışına çıkmasını fiilen imkânsız hale getirmektedir.

İkincisi, küresel bankacılık iletişim altyapısının kesilmesidir. 1973'te Brüksel'de kurulan, 212 ülke ve 10.000'den fazla bankacılık kuruluşuna hizmet veren SWIFT sistemi, dünya çapındaki bankalararası para transferleri için güvenilir mesajlaşma ağıdır (Setayesh & Mackey, 2016; Yalçinkaya & TUĞLU, 2021). 17 Mart 2012'de tüm İran bankalarının SWIFT sisteminden çıkarılması, finansal terörizmin en çarpıcı somutlaşmasıdır (Haidar, 2017). Bu hamle, bir devletin uluslararası ödeme sisteminden topyekûn dışlanması "emsalsiz" (unprecedented) bir örneğini teşkil etmiş (Keaney, 2024) ve İran'ın dış ticaretini ağır biçimde olumsuz etkileyerek yabancı bankaların İranlı muadilleriyle işlem yapma iradesini kırmıştır (Yalçinkaya & TUĞLU, 2021).

Üçüncüsü, OFAC'ın Özel Belirlenmiş Vatandaşlar Listesi'ne alma mekanizmasıdır. ABD finansal sistemine erişimi yasaklayan bu yapı kapsamında İran bankaları, İslam Devrim Muhafızları dahil olmak üzere ekonominin ağır unsurlarına yayılmış; kapsam 2011-2012 döneminde 16'dan fazla İran bankasını içerecek biçimde genişletilmiştir (Setayesh & Mackey, 2016). 2019'da Cumhurbaşkanı Trump, İran Merkez Bankası, Yüce Lider ve IRGC'yi yaptırım altına almış; IRGC'yi aynı zamanda Yabancı Terör Örgütü olarak da belirlemiş ve SWIFT mesajlaşma hizmetinin yeniden askıya alınmasını talep etmiştir (Coletsou, 2023).

Dördüncüsü, ikincil (secondary) yaptırımlardır. 2012 tarihli İran Tehdit Azaltma ve Suriye İnsan Hakları Yasası kapsamında üçüncü ülkelerin İran ile petrol ve petrol ürünleri ticaretine girmesi ikincil yaptırımlara konu kılınmış; özellikle 2012 tarihli Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası, yabancı bankaların İran Merkez Bankası'na petrol ödemesi yapmasını yasaklamıştır (Yalçinkaya & TUĞLU, 2021). Bu mekanizma, "finansal gücün yalnızca hiyerarşide açıkça ast konumda olan devletlere değil, zengin devletlere karşı da kullanılabileceğini" göstermiş; Avrupa ve Japonya'daki çok sayıda büyük uluslararası banka, ABD'ye yüz milyonlarca dolar ceza ödeyerek ABD politikalarıyla uyum sağlamayı kabul etmiştir (Keaney, 2024).

Beşincisi de-bankacılık (de-banking) ve aşırı-uyum (over-compliance) süreçleridir. Malakouti Khah, düşük-risk iştahı, de-riskleşme ve yaptırımlara aşırı uyum sürecinin INSTEX ve STFI gibi özel amaçlı araçları işlevsizleştirdiğini; bunun İran aleyhine insan hakları ihlalini derinleştirdiğini; ayrıca İran'ın Mali Eylem Görev Gücü kara listesinde bulunmasının, kara para aklama ile terörizmin finansmanı karşıtı (AML/CTF) rejimin İran'ı yapısal olarak dışlamasına yol açtığını göstermektedir (Khah, 2024).

Ekonomik-Finansal terörizmin insan hakları ve uluslararası sorumluluk boyutu

Finansal terörizm, ekonomik terörizmin genel çerçevesinden daha keskin bir biçimde hukuki sorumluluk doğurmaktadır. Zira yaptırım, artık bir hükümetin "dış politika davranışını değiştirmek amacıyla ticaret ve finans alanındaki sınırlamalar" olarak tasarlanmış bir tedbir (Şimşek, 2021) olmaktan çıkmakta; sivil halkın sağlık, yaşam ve geçim haklarına doğrudan müdahale eden bir yapıya bürünmektedir. Marquez'in açıkça vurguladığı üzere, "hedefe yönelik" (targeted) ve insani muafiyetlerle (humanitarian exemptions) desteklenmiş olduğu ileri sürülen tek taraflı sektörel yaptırımlar, yaptırım uygulanan devletteki insanların ekonomik ve sosyal haklarını fiilen olumsuz etkilemekte; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi kapsamındaki sınırötesi yükümlülüklerin, tek taraflı yaptırımların nüfus üzerindeki etkileri bakımından bağlayıcı ve dava edilebilir bir çerçeve sunmaktan uzak kalması, meşruiyet sorununu daha da derinleştirmektedir (Marquez, 2024).

Buna ek olarak Capasso, yaptırımları ABD öncülüğündeki emperyalist harp anlayışının bir parçası olarak kavramsallaştırırken, ABD'nin Likya, İran, Lübnan, Filistin, Suriye ve Venezuela gibi Güney Küresi devletlerini "adaletsiz baskı" (unjust pressure) altında tuttuğunu, dolayısıyla bu yapının finansal bağımlılık, tabiiyet ve savaş sorunsallarıyla birlikte okunması gerektiğini vurgulamaktadır (Capasso, 2023). Bu perspektiften bakıldığında, ABD'nin İran'a yönelik finansal terörizmi, geleneksel "dış politika aracı" nitelendirmesinin ötesinde, tıpkı askeri savaş gibi uluslararası sorumluluk doğuran bir fiil kategorisi olarak ele alınmayı hak etmektedir. Nitekim Moin, "azami baskı" yaptırımlarının sıradan vatandaşların refahını, geçimini ve yaşamını kasıtlı olarak tehdit ettiğini ve bu tür tedbirlerin terörizmin birden fazla tanımı altında — özellikle ekonomik terörizm — terörizme dönüşebildiğini ileri sürmektedir (Moin, 2024). Altmann ve Giersch ise ampirik olarak yaptırımların çocuk ölüm oranlarını artırdığını, fiziksel bütünlük haklarını zedelediğini ve hatta yaptırım altındaki ülkelerde terörizmi güçlendirdiğini ortaya koymaktadır (Altmann & Giersch, 2021).

Sentez

Bu veriler çerçevesinde, ekonomik terörizm kavramı İran'a yönelik ABD yaptırımlarının hukuki değerlendirmesi için genel bir zemin sunmaktadır. Bununla birlikte, yaptırım mimarisinin bankacılık sistemini, küresel ödeme altyapısını ve rezerv para birimini bir bütün olarak hedef alan finansal boyutu, kolektif cezalandırma mekanizmasını daha görünür kılmakta ve devletin uluslararası hukuki sorumluluğunu tetikleyen fiilin niteliğini — sınırlı bir önlemin ötesinde, sistematik ve örgütlü bir finansal baskı — daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Uluslararası hukukun, "yaptırım" ile "finansal terörizm" arasındaki ayrım için hâlâ açık bir kavramsal eşik belirlememiş olması (Akpınarlı,

2022), bu çalışmanın temel tartışma sorusunu — ABD'nin İran'a yönelik tek taraflı yaptırımlarının devletin uluslararası sorumluluğunu doğurup doğurmadığını — normatif açıdan güçlendiren bir boşluk teşkil etmektedir. Bu noktada, tek taraflı zorlayıcı önlemlerin uluslararası hukuktaki statüsü, devlet egemenliği ile insan hakları yükümlülükleri arasındaki dengeyi bozabilmeleri nedeniyle belirsizliğini korumaktadır (Eshaghi et al., 2026; Milanović, 2023). Zira bu yaptırımların bir devletin iç işlerine müdahale teşkil edip etmediği veya hangi koşullarda meşru karşı önlem sayılabileceği hususu, uluslararası teamül hukukunda henüz evrensel bir mutabakata bağlanamamıştır.

Sonuç

İran'a yönelik tek taraflı ve özellikle ikincil yaptırımlar bakımından ulaşılan hukuki sonuç, bu tedbirlerin sırf yaptırım uygulayan devlet tarafından ileri sürülen siyasi veya güvenlik gerekçeleriyle hukuka uygun hâle gelmeyeceğidir. İran'ın bu yaptırımlara ilişkin itirazları, yaptırımların hedef devletin egemenlik alanına müdahale ettiği, üçüncü devletlerin dış politika ve ticaret tercihlerini etkilediği ve sivil nüfusun temel haklarına erişimini zorlaştırdığı yönündeki iddiaları güçlendirmektedir. Bununla birlikte, bu açıklamalar tek başına hukuka aykırılığı kesin biçimde tespit etmez; böyle bir tespit için somut yaptırım tedbirlerinin uygulanabilir bir uluslararası yükümlülüğü ihlal edip etmediği ve bu ihlalin ilgili devlete isnat edilip edilemeyeceği ayrıca ortaya konulmalıdır (Hovell, 2019).

Devlet sorumluluğu bakımından ABD'nin sorumluluğu, öncelikle yaptırım kararlarının devlet organlarına veya devlet yetkisi kullanan kişi ve kuruluşlara isnat edilebilmesine ve bu tedbirlerin uluslararası bir yükümlülüğün ihlalini oluşturmaya bağlıdır. Yaptırımların üçüncü devletlerde gerçekleştirilen ve ABD ile sınırlı bir bağlantısı bulunan ya da hiç bağlantısı olmayan işlemlere uygulanması, devletin yargı yetkisinin sınırlarını aşması ve üçüncü devletlerin egemenlik alanına müdahale etmesi bakımından ciddi hukuki sorunlar doğurmaktadır (Kerbrat, 2021; Terry, 2024). Ayrıca, yaptırımların gıda, ilaç, sağlık hizmetleri ve diğer temel ihtiyaçlara erişim üzerinde öngörülebilir ve ağır etkiler yaratması hâlinde, müdahale yasağının yanı sıra insan hakları ve insancıl hukuk alanındaki yükümlülüklerin de ihlal edilmiş olabileceği ileri sürülebilir (Askari, 2023; Fajar & Sutrisno, 2025).

Bununla birlikte, ABD'nin bu tedbirleri hukuka aykırı bir fiile son verilmesini sağlamak amacıyla alınan karşı önlemler olarak nitelendirmesi mümkündür. Ancak bu savunmanın geçerli olabilmesi için öncelikle bir önceki uluslararası hukuka aykırı fiilin ve buna karşı tedbir alma yetkisinin gösterilmesi; ardından tedbirlerin gereklilik, orantılılık ve geçicilik koşullarını karşılaması gerekir. Özellikle doğrudan zarar gören devlet olmayan üçüncü devletlerin kişi ve şirketlerini hedef alan ikincil yaptırımlar, karşı önlemlerin yalnızca sorumlu devlete yöneltilmesi ve ihlale son verme amacı taşıması gerektiği yönündeki koşullarla bağdaşmayabilir (Çalışkan, 2023; Dupont, 2025). Bu nedenle, yaptırımın “karşı önlem” olarak adlandırılması, onun hukuka uygunluğunu kendiliğinden sağlamaz.

Diğer devletlerin ve Avrupa Birliği'nin sorumluluğu ise tek bir ölçütte belirlenemez. Bu aktörler, hukuka aykırı yaptırımları tanımama, uygulamama veya bunların etkilerini sınırlama yönünde hukuka uygun tedbirlere başvurabilir; ancak kendi karşı tedbirlerinin de üçüncü kişilerin temel haklarını ihlal etmemesi, orantılı olması ve haksız fiilin sona erdirilmesine yönelik bir amaç taşıması gerekir. Dolayısıyla, ABD yaptırımlarına karşı engelleme mevzuatı veya alternatif ticaret ve ödeme mekanizmaları geliştirilmesi, her durumda uluslararası sorumluluk doğuran bir eylem olarak değerlendirilemez. Buna karşılık, bu tedbirlerin hedef devlete veya sivil nüfusa yönelik yeni ve orantısız zararlar doğurması, sorumluluğun diğer devletler bakımından da gündeme gelmesine yol açabilir (Dupont, 2025).

İran yaptırımları bağlamında temel mesele, tüm tek taraflı yaptırımların kategorik biçimde hukuka aykırı ilan edilmesi değil; her bir tedbirin dayandığı yargı yetkisi, amacı, hedefi, kapsamı, üçüncü devletler üzerindeki etkisi ve insani sonuçları birlikte değerlendirilerek hukuka uygunluk denetimine tabi tutulmasıdır. Mevcut hukukta, tek taraflı zorlayıcı önlemlerin müdahale yasağını hangi koşullarda ihlal ettiği ve hangi şartlarda meşru karşı önlem sayılabileceği konusunda evrensel ve kesin bir mutabakat bulunmamaktadır (Eshaghi et al., 2026; Milanović, 2023). Bu belirsizlik, yaptırım uygulayan devletlerin sorumluluktan kaçınmasına veya karşı önlem iddiasını sınırsız biçimde kullanmasına izin vermemelidir. Aksine, devlet sorumluluğunun belirlenmesinde somut ihlal, isnat, gereklilik, orantılılık, geçicilik ve temel insan haklarına saygı ölçütleri birlikte uygulanmalı; yaptırımların sivil nüfus üzerindeki ağır etkilerini önleyecek insani istisnalar ve etkili denetim mekanizmaları güvence altına alınmalıdır.

İran'ın beyanları, bu yaptırım rejimlerinin yalnızca hedeflenen devletin egemenliğini zedelemekle kalmayıp, aynı zamanda uluslararası hukukta devlet sorumluluğunun kurucu unsuru olan "hukuka aykırı fiil" statüsünde olduğunu hukuken tescil etmektedir (Hovell, 2019).

Kaynakça

- Akpınarlı, N. (2022). ULUSLARARASI HUKUKTA KAVRAMLAR ARACILIĞI İLE OLGUDA MANİPÜLASYON. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(2), 255–271. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.793670>
- Altmann, T., & Giersch, J. (2021). Sanctioned terror: economic sanctions and more effective terrorism. *International Politics*, 59(2), 383–397.
- Capasso, M. (2023). Theorising Sanctions as Warfare: Insights from the US-Led Aggression on Libya. *World Review of Political Economy*, 14(4).
- Coletsou, A. (2023). Cinematic Representations of Iran after 9/11 and their Instrumentalization by the American Foreign Policy. *Islamophobia Studies Journal*, 8(1).
- Moin, M. A. (2024). The Terror of Maximum Pressure Sanctions. *Public Affairs Quarterly*, 38(4), 293–314.
- Şimşek, G. E. (2021). Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD'nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası / Istanbul Law Review*, 78(4), 2049–2078.
- Мірошніченко, С. С. (2021). ЕКОНОМІЧНИЙ ТЕРОРИЗМ – СКЛАДОВА ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОЇ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ЗАГРОЗИ. *Juridical science*, 497–504.
- Aaken, A. van. (2019). Introduction to the Symposium on Unilateral Targeted Sanctions. *AJIL Unbound*, 113, 130–134.
- Akbar, A. (2026a). The legality of US and EU sanctions on Iran and their impact on regional trade and economic stability [European Organization for Nuclear Research]. In *Zenodo (CERN European Organization for Nuclear Research)*.
- Akbar, A. (2026b). The legality of US and EU sanctions on Iran and their impact on regional trade and economic stability [European Organization for Nuclear Research]. In *Zenodo (CERN European Organization for Nuclear Research)*.
- Akpınarlı, N. (2022). ULUSLARARASI HUKUKTA KAVRAMLAR ARACILIĞI İLE OLGUDA MANİPÜLASYON. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13(2), 255–271.
- Andresen, J. (2024). The Lawfulness of Unilateral Sanctions in the Wake of a US–China “Sanctions War.” *East Asia*, 42(3), 231–260.
- Arsava, A. F. (2024). Uluslararası Hukuk Sujelerine Uygulanan Yaptırımların Sınırları ve Etkileri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 73(1), 535–554.
- Askari, P. (2023). *The Principle of Non-Intervention and the Dilemma of the Legality of the Unilateral Coercive Measures* (pp. 318–329).
- ÇALIŞKAN, A. (2023). RUSYA-UKRAYNA SAVAŞINDA ÜÇÜNCÜ DEVLETLERCE ALINAN ÖNLEMLER. *DergiPark (Istanbul University)*, 13(2), 299–335.
- ÇELİK, Ş. (2022). ABD Yaptırımlarının Uluslararası İnsan Haklarına Etkisi: GMA ve CAATSA Kapsamında Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(1), 179–203.
- Dashti, F., Mirzaie, B., & Jahanmanesh, J. (2020). *The United States Sanctions against the Islamic Republic of Iran; from Unilateralism to Violations of International Human Rights*. 2(5), 117–142.
- Douhan, A. F. (2023). Filling the protection gap in the face of unilateral sanctions. *Eurasian Journal of International Law*, 22–38.
- Douhan, A. F. (2025). Obligation of Human Rights Due Diligence in the Unilateral Sanctions Environment. *Chinese Journal of International Law*, 24(4).
- Dupont, P.-E. (2025). An Overview of Some Legal Issues Concerning Unilateral Sanctions. In *Cambridge University Press eBooks* (pp. 269–286). Cambridge University Press.
- Echa, E. E. (2018). *THE UNITED STATES AND USE OF UNILATERAL SANCTIONS IN INTERNATIONAL LAW*. 12(1).
- Eshaghi, S., Mohammadbeyki, A., & Rad, A. M. (2026). Reflecting the Challenges of International Law in Legitimizing Nuclear Sanctions Against the Islamic Republic of Iran. *Journal of Historical Research Law and Policy*, 1–23.
- Fajar, R. N., & Sutrisno, A. (2025). International Legal Responses To Iran's Nuclear Ambitions and Human Rights Violations: A Study Of Economic Sanctions. *Al-Adalah Jurnal Hukum Dan Politik Islam*, 10(1), 44–56.
- Gonelli, A. (2025). A abrangência de sanções econômicas direcionadas: o crescente recurso a sanções, overcompliance e seus efeitos no direito à saúde e na desigualdade de gênero em países-alvo [LA Referencia]. In *LA Referencia (Red Federada de Repositorios Institucionales de Publicaciones Científicas)*.
- GRIGORYAN, S. (2025). The Impact of Sanctions on Third States. *Перуон и Муп / Region and the World*, 36–42.
- Halis, M. (2024). Amerika Birleşik Devletleri'nin İran'a Yönelik Ülke Dışı Ve İkincil Yaptırımları, Bunların Etkileri Ve İran'ın Tepkileri [Middle East Technical University]. In *OpenMETU (Middle East Technical University)*.
- Hofer, A. (2021). Unilateral sanctions as a challenge to the law of state responsibility. In *Edward Elgar Publishing eBooks*. Edward Elgar Publishing.
- Hovell, D. (2019). Unfinished Business of International Law: The Questionable Legality of Autonomous Sanctions. *AJIL Unbound*, 113, 140–145.
- Jafarian, B. (2021). Extraterritorial Sanctions, Transnational Corporate Activity, and State's Duty to Protect. *McGill GLSA Research Series*, 1(1), 1–20.
- Jia, Y. (2024). The interplay between unilateral sanctions and the UN Human Rights Committee. *Australian Journal of Human Rights*, 30(2), 323–328.

- Kandil, M. (2023). International economic law and states' responsibility : Basic principles and a general assessment of relations. In *Marmara University Open Access System*.
- Karaca, H. A. (2019). CISG'in Milletlerarası Uygulama Alanı, İrade Serbestîsi ve Bazı Yorum Meseleleri. *Public and private international law bulletin*, 189–215.
- Kerbrat, Y. (2021). Unilateral extraterritorial sanctions as a challenge to the theory of jurisdiction. In *Edward Elgar Publishing eBooks*. Edward Elgar Publishing.
- Keskin, C. (2023). Uluslararası Hukukta Ekonomik Yaptırımların Hukuka Uygunluğu ve Etkinliği Sorunu. *DergiPark (Istanbul University)*, 0(0), 0.
- Kokabisaghi, F. (2018). Assessment of the Effects of Economic Sanctions on Iranians' Right to Health by Using Human Rights Impact Assessment Tool: A Systematic Review. *International Journal of Health Policy and Management*, 7(5), 374–393.
- Lee, D. (2020). The International Legal Dimension of Unilateral Economic Sanctions and the Implications on the Sanctions Against North Korea - Focused on the U.S. Secondary Sanctions -. *THE KOREAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW*, 65(2), 191–226.
- Maghami, A. (2021). Basis of International Human Rights Commitment in US unilateral sanctions against Iran. *SHILAP Revista de Lepidopterología*.
- Marquez, P. (2024). Empty Promises or Justiciable Rights: The Extraterritorial Reach of Economic, Social and Cultural Rights in the Context of Unilateral Sanctions. *Groningen Journal of International Law*, 11(2), 302–326.
- Milanović, M. (2023). Revisiting Coercion as an Element of Prohibited Intervention in International Law. *American Journal of International Law*, 117(4), 601–650.
- Ning, R. N. (2021). International Human Rights Law Regulation of Unilateral Economic Sanctions. *한중관계연구*, 7(2), 127–163.
- Omid, A. (2021). The United States' breaching of the Iranian people's right to health and its legal liability in Donald Trump's administration*. *Australian Journal of Human Rights*, 27(2), 249–271.
- Prezas, I. (2021). From targeted states to affected populations: exploring accountability for the negative impact of comprehensive unilateral sanctions on human rights. In *Edward Elgar Publishing eBooks*. Edward Elgar Publishing.
- Rao, N. (2025). An Analysis of the Legitimacy of Unilateral Economic Sanctions in International Law. *Dong-A Journal of International Business Transactions Law*, 49, 63–99.
- Razavi, S. M. H., & Zeynodini, F. (2019). Legal Analysis of the Compliance of Economic Countermeasures with Human Rights: Economic Sanctions and Access to Food and Medicine. *SHILAP Revista de Lepidopterología*.
- Ruys, T., & Ryngaert, C. (2020). Secondary Sanctions: A Weapon out of Control? The International Legality of, and European Responses to, US Secondary Sanctions. *British Yearbook of International Law*.
- Schäffer, J. (2024). Economic sanctions in the twilight of retorsions and countermeasures: beaten tracks or untrodden paths? *Journal of International Trade Law and Policy*, 24(1), 8–27.
- Schechla, J. (2021). *Extraterritorial human rights obligations in the context of economic sanctions* (pp. 255–267).
- Schmidt, J. (2022). The Legality of Unilateral Extra-territorial Sanctions under International Law. *Journal of Conflict and Security Law*, 27(1), 53–81.
- Şimşek, G. E. (2021). Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD'nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi. *İstanbul Hukuk Mecmuası / Istanbul Law Review*, 78(4), 2049–2078.
- Terry, P. C. R. (2022a). Enforcing U.S. Foreign Policy by Imposing Unilateral Secondary Sanctions: Is Might Right in Public International Law? *International Organisations Research Journal*, 17(1), 25–55.
- Terry, P. C. R. (2022b). Secondary Sanctions: Why the US Approach Is Unlawful and the EU's Response Is Ineffective. *Global Trade and Customs Journal*, 17, 370–379.
- Terry, P. C. R. (2024). *The United States' secondary sanctions, public international law, and the European Union – defending European foreign policy with a blunt sword* (pp. 144–170).
- Toparlak, M. C. (2024). The relationship between unilateral economic measures and international investment law. In *Marmara University Open Access System*.
- Tzanakopoulos, A. (2019). State Responsibility for “Targeted Sanctions.” *AJIL Unbound*, 113, 135–139.
- Касымалиева, А. К. (2024). ПРАВОМЕРНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ «ОДНОСТОРОННИХ ОГРАНИЧИТЕЛЬНЫХ МЕР» И «КОНТРАМЕР» В МЕЖДУНАРОДНОМ ПУБЛИЧНОМ ПРАВЕ. *Nauka, novye tehnologii i innovacii Kyrgyzstana.*, 6, 248–253.

Prof. Dr. Murat KOÇ / Çağ Üniversitesi Bölgesel Güvenlik Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi